

УДК 336.14

Ковалевич Д. А.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ЗАСІБ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У науковій статті розглянуто сутність та значення місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки. Показано вплив бюджетів на соціально-економічний розвиток Чернівецької області. Проведено аналітичні дослідження виконання місцевих бюджетів

Ключові слова: бюджет, доходи, видатки, бюджетні ресурси.

В научной статье рассмотрено сущность и значение местных бюджетов в условиях рыночной экономики. Отражено влияние бюджетов на социально-экономическое развитие Черновицкой области. Произведено аналитические исследование исполнение местных бюджетов.

Ключевые слова: бюджет, доходы, расходы, бюджетные ресурсы.

The article deals with the nature and value of local budgets in a market economy. The influence of budgets for social – economic development of the Chernivtsi region. An analytical study of local budgets.

Keywords: budget, income, expenditure, budget resources.

Постановка проблеми. Бюджет – важливий інструмент регулювання темпів і пропорцій суспільного розвитку не тільки на макрорівні, а й на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць. На сучасному етапі бюджет стає тим важелем, через який місцеві органи влади впливають на соціально-економічні процеси на підвідомчих територіях.

Важливе значення бюджету проявляється в макроекономічному регулюванні, оскільки наповнення бюджетних відносин залежить від економічних і соціальних процесів.

Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування [1].

Можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами та результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Виникнення бюджетних відносин і зміни в них відбуваються внаслідок розвитку економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. У перерозподілі вартості між сферами суспільної ді-

яльності, територіями, певними групами громадян саме для задоволення таких суспільно необхідних потреб і полягає основна регулююча роль бюджету [3, с. 27].

Значення бюджету виокремлюється в тому, що через бюджет держава перерозподіляє фінансові ресурси для здійснення соціальних гарантій населенню, фінансування соціально-культурної сфери та інших заходів.

Мобілізація фінансових ресурсів до бюджетів стала однією з важливих проблем створення сприятливих економічних умов господарювання суб'єктів підприємницької діяльності. В сучасних умовах виокремлюється вплив місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць та ефективність використання бюджетних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Бюджетну проблематику сьогодення розглядають такі відомі вчені, як В. Л. Андрущенко, Й. М. Бескид, С. А. Буковинський, С. О. Булгакова, З. М. Васильченко, В. Г. Дем'янишин, А. О. Єпіфанов, О. П. Кириленко, В. І. Кравченко, М. І. Кульчицький, І. О. Луніна, В. М. Опарін, К. В. Павлюк, Ю. В. Пасічник, І. В. Сало, Л. Д. Сафонова, В. М. Федосов, О. П. Чернявський, М. Г. Чумаченко, С. І. Юрій та багато інших.

З погляду теоретичних міркувань українських вчених можна стверджувати, що місцеві бюджети виражають економічні відносини щодо формування, розподілу та використання фонду фінансових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади і призначені для соціально-економічного розвитку регіону, в якому сформоване сприятливе середовище для створення валового внутрішнього продукту.

Реалії дійсності вимагають удосконаленого підходу до визначення сутності та ролі місцевих бюджетів в економічному та соціальному розвитку регіонів.

Мета і завдання дослідження. Метою наукової статті є дослідження місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки. Звідси випливають такі завдання:

- розкрити сутність місцевих бюджетів;
- показати вплив місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць;
- провести аналітичні дослідження доходів і видатків місцевих бюджетів Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу. Результатом первинного розподілу вартості ВВП є сформовані фінансові ресурси суб'єктів господарювання у середовищі, де формується новостворена вартість. Водночас, враховуючи той факт, що обсяг ВВП в усіх регіонах держави не створюється пропорційно: в одних регіонах його частка в загальному обсязі ВВП є досить великою, а в інших – невеликою, що залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів розвитку регіонів, можна стверджувати про те, що

саме вартість ВВП територіальної одиниці породжує обмеженість фінансових ресурсів на загальнодержавному рівні для задоволення суспільних потреб.

Об'єктом розподілу і перерозподілу, що здійснюється за допомогою бюджету, є валовий внутрішній продукт, а серед суб'єктів цього процесу завжди три контрагенти: держава, підприємці і населення.

"Бюджет як економічна категорія виражає систему імперативних грошових відносин між державою і іншими суб'єктами відтворення з приводу перерозподілу частини вартості суспільного продукту (головним чином, національного доходу) в процесі утворення основного суспільного фонду грошових коштів і його використання для задоволення найбільш важливих на даному етапі розвитку потреб суспільного відтворення" [4, с. 156].

Можна назвати такі основні ознаки місцевих бюджетів, які виділяють їх із загальної системи економічних відносин:

- наповнення дохідної частини місцевих бюджетів об'єктивно залежить від економічного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці та суб'єктивно залежить від побудови системи міжбюджетних відносин;
- сфера дії місцевих бюджетів регламентована не тільки Бюджетним кодексом, але й іншими нормативно-правовими актами;
- учасниками бюджетних відносин є, з одного боку, місцеві органи влади, а з іншого – підприємства, установи та населення;
- забезпечується рух фінансових потоків від платника податків до бюджету і здійснюється бюджетне фінансування установ і організацій, які знаходяться на бюджетному утриманні;
- місцеві бюджети, концентруючи фінансові ресурси на необхідних ділянках та напрямках, дозволяють здійснювати державне регулювання регіональною економікою і забезпечують проведення соціальної політики;
- структура місцевих бюджетів визначається адміністративно-територіальним поділом України: кожна адміністративно-територіальна одиниця створює власний бюджет, який є фінансовою основою діяльності місцевих органів влади.

Бюджет як фінансова категорія є формою акумуляції фінансових ресурсів, призначених для забезпечення виконання функцій держави. За своєю суттю бюджет наділений суспільною рисою, оскільки він є джерелом фінансування суспільних потреб. За призначенням бюджет відображає засіб збалансування суспільних потреб із фінансовими ресурсами за умов їх обмеженості.

В умовах ринкової економіки роль місцевих бюджетів зростає, але змінюються форми і методи їх впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці.

На сучасному етапі розвитку країни та окремих її регіонів місцеві бюджети відіграють стабілізуючу роль і реально впливають на проведення економічних реформ.

Роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіону проявляється в тому, що в місцевих бюджетах акумулюється частина фінансових ресурсів, яка створюється на визначеній території і забезпечує фінансову базу місцевим органам влади для реалізації своїх повноважень. З іншого боку, створення середовища для формування фінансової бази є головним для місцевих органів влади. Звичайно, в різних адміністративно-територіальних одиницях фінансова база різна. Нерідко вона обмежена. Через це наповненість місцевих бюджетів залежить, з одного боку, від рівня економічного розвитку регіону, зокрема від повноти використання його економічного потенціалу, з іншого – від цільового, раціонального та ефективного використання бюджетних ресурсів.

На прикладі Чернівецької області розглянемо виконання бюджетів. Місцеві бюджети за доходами в 2010 році виконані в сумі 3 млрд. 320 млн. 418 тис. 359,97 грн., що становить 98,1 відсотка до уточненого плану на рік, в тому числі по загальному фонду – 2 млрд. 952 млн. 886 тис. 196,63 грн. (99,6 відсотка), спеціальному фонду – 367 млн. 532 тис. 163,34 грн. (95,4 відсотка).

Доходи бюджету є віддзеркаленням і результатом формування ВВП, його розподілу та перерозподілу [2, с. 50].

Обсяг виробленої продукції промисловими підприємствами у 2010 році, порівняно з 2009 роком, збільшився на 11,8% (по Україні – на 11%). Одночасно, у грудні 2010 року до листопада 2010 року обсяг виробленої промислової продукції збільшився на 9,1% (по Україні – на 4,7%).

За 2010 рік до місцевих бюджетів області надійшло доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (І кошик) в сумі 597 млн. 579 тис. 524 грн., що становить 101,7% до плану, доведеного Міністерством фінансів України (+10 млн. 69 тис. 224 грн.) та 100,7% до плану затвердженого місцевими радами на рік з урахуванням змін (+3 млн. 876 тис. 187 грн.).

Доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (ІІ кошик), надійшли за звітний період в сумі 135 млн. 564 тис. 746 грн., що становить 125,2% до плану, доведеного Міністерством фінансів України (+27 млн. 293 тис. 646 грн.) та 108,3% до плану затвердженого місцевими радами на рік з урахуванням змін (+10 млн. 395 тис. 170 грн.).

У розрізі основних платежів до загального фонду місцевих бюджетів області за 2010 рік надійшло податку з доходів фізичних осіб в сумі 503 млн. 36 тис. 477 грн. (100,2% до уточненого плану на рік) та на 59 млн. 907 тис. 446 грн., або на 13,5% більше проти 2009 року.

Питома вага податку з доходів фізичних осіб у загальній сумі доходів загального фонду місцевих бюджетів області становить 68,6%.

Основними чинниками, які вплинули на збільшення надходжень податку з доходів фізичних осіб у минулому році, є:

- збільшення середньомісячної заробітної плати (середньомісячна

зарплата одного штатного працівника за 2010 року становила 1772 грн. і збільшилась порівняно з 2009 роком на 249 грн., або на 20,4%);

- створення в області 15406 нових робочих місць.

Крім цього, в місцеві бюджети Чернівецької області за 2010 рік надійшло:

- плата за землю – 106 млн. 39 тис. 279 грн. (104,7% до уточненого плану на рік), що на 6 млн. 919 тис. 653 грн., або на 7% більше, ніж за 2009 рік;

- єдиний податок від суб'єктів малого підприємництва – 36 млн. 36 тис. 140 грн., що становить 107,3% та більше уточненого плану на 2 млн. 461 тис. 744 грн.

- місцевих податки і збори – 29 млн. 831 тис. 818 грн. (105,1%), що на 3 млн. 390 тис. 632 грн., або на 12,8% більше порівняно з 2009 роком. В області у 2010 році справлялося 9 місцевих податків і зборів, основну питому вагу у надходженнях яких складали ринковий збір та комунальний податок, відповідно 91,6% (27,3 млн.грн.) та 4,4% (1,3 млн. грн.);

- плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами (обласний бюджет) – 9 млн. 745 тис. 798 грн. (104%), що на 321 тис. 821 грн. (3,4%) більше, ніж у 2009 році;

- податок на прибуток підприємств і організацій, що належать до комунальної власності – 9 млн. 569 тис. 712 грн. (127,6%), що на 2 млн. 117 тис. 392 грн. більше (на 28,4%), ніж за 2009 рік;

- частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету – 8 млн. 132 тис. 382 грн. (110,4%), що на 5 млн. 807 тис. 568 грн. (в 3,5 раза) більше, ніж в 2009 році;

- адміністративні штрафи у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху – 7 млн. 380 тис. 8 грн. (109,9% до уточненого плану на рік), що на 776 тис. 216 грн., або на 11,8% більше, ніж за 2009 рік.

До спеціального фонду місцевих бюджетів за 2010 рік (без міжбюджетних трансфертів) надійшло 211 млн. 623 тис. 352 грн., що становить 103,6% до уточненого плану на рік (+7 млн. 419 тис. 780 грн.) та 170,7% до розрахункових показників Міністерства фінансів України (+87 млн. 678 тис. 52 грн).

В Чернівецькій області за 2010 рік місцеві бюджети за видатками виконано в сумі 3 млрд 371 млн. 954 тис. 463,59 грн., або 96,3 відсотка до уточненого плану (уточнений план 3 млрд. 501 млн. 544 тис. 697,6 грн.), в тому числі по загальному фонду – 2 млрд. 971 млн. 608 тис. 596,75 грн., або на 97,8 відсотка (уточнений план 3 млрд. 037 млн. 900 тис. 382,64 грн.), спеціальному фонду – 400 млн. 345 тис. 866,84 грн., або на 89,6 відсотка (уточнений план 463 млн. 644 тис. 314,96 грн.).

3 місцевих бюджетів області спрямовано на кредитування 1 млн. 485 тис. 806,47 грн., що становить 53,6 відсотка до уточненого плану на рік, в тому числі по загальному фонду – 1 млн. 729 тис. 284,23 грн. (62,4 відсотка), по спеціальному фонду повернуто кредитів на суму 243 тис 477,76 грн.

Висновки. Місцеві бюджети є основним джерелом фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань відповідно до чинного в державі розподілу повноважень між рівнями та гілками влади. В умовах ринкової трансформації економіки місцеві бюджети стали основними фінансовими гарантами існування і розвитку демократії та надання населенню суспільних послуг і благ, які задовольняти за рахунок Державного бюджету недоцільно і неефективно. В зв'язку з цим особливої ваги набувають проблеми забезпечення місцевої влади фінансовими ресурсами, адекватними новим завданням, які стоять перед ними.

Наповнення місцевих бюджетів залежить від ВВП. Тому з метою росту валової доданої вартості потрібно зміцнювати вітчизняну економіку, створювати сприятливі умови для накопичення інвестиційних ресурсів, істотно розширювати внутрішній попит й стверджувати на цій основі надійну стабілізацію та стале зростання, а також створити середовище здорової та ефективної конкуренції.

Література:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : Затверджений ВРУ 8 липня 2010 року № 2456-VI. – Режим доступу: <http://www.Rada.gov.ua>.
2. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України : теорія і практика: монографія / Ц. Г. Огонь. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 580 с.
3. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку / І. Я. Чугунов – К. : НІОС, 2003. – 488 с.
4. Юрій С. І., Бюджетна система України / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.